

(info: <http://genianet.com>

tel.: 06/702518298)

Kiss Magdolna

Tanuljunk ógörögül!

Cui prodest? Kinek használ?

A ma már kuriózumnak számító ógörög nemcsak az ókori görögség anyanyelve volt, hanem az ókor folyamán mindenki, aki tanulni, művelni tartotta magát elsősorban görögül beszélt. A latin nyelv a görög mellett kissé háttérbe szorult, bizonyos időszakokban és területeken másodrangú szerepet játszott.

Az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozó görög eredetileg több nyelvjárásra oszlott. A jelentős irodalmi alkotások az aiol, az ion, a dór és az attikai nyelvjárásokon maradtak fenn. A makedón, majd a római hódítás időszakában formálódott újabb nyelvjárások mellett, létezett a görög köznyelv is, melyet általánosan használtak a Római Birodalom keleti részén. Az első regényt Kr. u. első században görög szerző alkotta, sőt magát a műfajt is a görögök találták fel.

A kora római császárság uralkodói szinte mindannyian csakúgy tudtak görögül, miként latinul, és nemcsak társalogtak, hanem alkottak is e nyelven: történelmi munkákat, önéletrajzokat, tanulmányokat. A tudósként számon tartott Claudius Karthagó történetét írta meg görögül. Ránk maradt Marcus Aurelius ugyancsak görög nyelvű „Elmélkedések” műve. A példákat még sorolhatnánk.¹

A késő antikvitásban a nyelvhasználat mintegy megfelezte a Római Birodalmat – nagyjából ott, ahol először a tetrarchia idején osztották fel hivatalosan is egymás között az uralmi területeket a társuralkodók. Körülbelül a 20. század végétől nyugatra a latin, míg ettől keletre a görög járta. Így például a Naissus (Niš) születésű Nagy Constantinus császár anyanyelve görög volt, Iulianus császár ugyancsak anyanyelvi szinten beszélte e nyelvet, magasabb iskoláit, filozófiai tanulmányait az athéni Akadémián végezte.

A császári családok nőtagjai között szintén nem egy görögül alkotót ismerünk. II. Theodosius felesége Athenais–Eudocia, egy görög filozófus leánya, akit kora legműveltebb asszonyaként tartottak számon, többféle irodalmi műfajban jeleskedett: eposzt, verseket alkotott az anyanyelvén, azaz görögül. Pulcheria, II. Theodosius testvére szintén írt mind latin, mind görög költeményeket.²

Általánosságban leszögezhető e két nyelvről, hogy amíg a görög a magasabb műveltség (pl. filozófia, történettudomány), a kereskedők és az egyház bevett nyelvhasználata volt, addig a latin a hadseregé a jogé és közigazgatásé. Csak 380 körül tette Damasus pápa Rómában a görög helyett a latint az egyházi liturgia hivatalos nyelvéné.³ Jelentős egyháztörténeti, történeti, biográfiai munkák maradtak fenn görög szerzők (például a kora császárkori Cassius Dio, Nagy Constantinus életrajzát megalkotó Eusebius, a római történelmet 410–ig követő Zosimos, Prokopios, Iustinianus udvarának ismert történetírója stb.) tollából.

Ám nemcsak a nagy műveltségű réteg tudott az ókori világban görögül, hanem a tartományok bennszülött, közrendű lakossága is. Hogy „itthoni” példákat vegyünk, vázoljuk, mi volt e tekintetben a helyzet a pannoniai provinciákban.

A ránk maradt epigráfiai emlékek többsége latin szövegű, ám ez nem jelenti azt, hogy csak latinul beszéltek volna. A görög is meglehetősen elterjedt itt – mégpedig a köznyelvben. A keletről ide vezényelt katonák, üzletemberek, felszabadított rabszolgák érintkeztek elsősorban ezen a nyelven. A görög szövegek főként használati tárgyakon, mint *instrumentum* feliratok, amuletteken, ékszereken olvashatóak. Egy felirat és egy edényre karcolt görög abc-részlet pedig arról árulkodik, hogy provinciánkban görög nyelvtanítás is folyt.⁴

Most térjünk vissza az elején felvetett kérdésre. A mai, a mindenhol a hasznosságot kutató világban fontos igényre. „Kinek használ?” Az ógörög nyelv tanulása első pillantásra luxusnak tűnik, talán még inkább, mint a latiné. Itt most idézhetném újra Faludy György sorait, a *latin* szó helyére a *görögöt* illesztve.⁵ De nem ez a célom, jelen írásban inkább ez ókori nyelv gyakorlati hasznára kívánok rámutatni.

Egyáltalán nem elhanyagolható szempont, hogy a görög, vagy görögül író – részben már említett auktorok – műveit eredetiben tudjuk olvasni, tudományos munkákhoz felhasználni. Hiszen még a legtökéletesebb műfordítások sem adják vissza az eredeti szöveget szó szerint. De nem is ez a céljuk.

Az ógörögöt akár beszélt nyelvjárásnak is lehet tekinteni, minthogy a mai görög nyelv közvetlenül az ógörögből fejlődött ki.

Mi a helyzet Magyarországon?

A tudományos–technikai szakkifejezéseink zöme – maga a technika (ἡ τέχνη) szó is – a görög nyelvből származik, de a mindennapi élet szókincse ugyancsak sűrűn teletűzdelt görög gyökerű szavakkal. Ilyenek például a: geológia, geometria, biológia, fizika, matematika, biblia, klinika, gasztronómia; keresztneveink jó része: András (ἄνδρεῖος), Péter (ὁ πέτρος), Zsófia (ἡ σοφία) stb.

A nyelvtanulás egyik, de nem áthidalhatatlan nehézségét, mint a példánál láthatjuk, az ógörög betűkészlet jelenti. A ma ismert és használt betűsor a Kr.e. V. századi ion írásra megy vissza. Ebből a 24 betűből származnak a latin, de a cirill betűk is. A mai számítógépes programokba beépített betűkészletek általában tartalmazzák a „bővített görög” betűsorokat, ahol megtalálhatók a speciális ékezetek, hehezetek stb. is. A beállításuk némi fáradozást igényel, ám utána gyorsan megy a számítógépes görög-írás.

Jegyzetek

¹ Demandt 1997: A. Demandt: Das Privatleben der römischen Kaiser. München. 1997. 197.
Suetonius: Caesarok élete, ford. Kiss Ferencné, Bp. 1968.

² Demandt 1989: A. Demandt: Die Spätantike. Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian 284–565. n. Chr. München 1989. 303., u. ő. 1997. 216.

³ Demandt 1989. 306.

⁴ RLSK 1991.: Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften. Konzept: Manfred Hainzmann, Zsolt Visy (Kiállítási katalógus), Pécs, 1991. 50–51 és 112. Nr. 149. és 113. Nr. 151. gyűrű feliratok, 167. Nr. 293 két nyelvű (görög–latin) felirat házikerámián, 168. Nr. 294–295 . terra sigillatán másodlagos karcolatok.; PRK 265. és a jegyzetek. Ezen az egy feliraton a „Praec(eptor) Gr(aecus)” olvasható. Lásd: CIL III. 10803, vö.: PRK 265. 27. j. Az elemi görög oktatást bizonyítja továbbá egy Zalalövön előkerült terra sigillata edény talptöredéke, melyre az égetés után bekarcolták a görög abc első négy betűjét. RLSK 1991. 50. és 167. Nr. 291.

⁵ Kiss Magdolna: Tanuljunk latinul! <http://genianet.com>